

הַלְבוּת תְּפִלִּין סִימָן לַג לַד

ביאורים ומוספים

[משנ"ב ס"ק כו]

וְדָרְשׁוּ תוֹ"ל: קָשֶׁר תָּס, דְּהֵינּוּ הַרְצוּעָה שֶׁקוֹשֵׁר בָּהּ הַתְּפִלִּין תְּהֵא תְּמָה וְשִׁלְמָה וְלֹא קְשׁוּרָה⁽²⁴⁾.

(24) וביאר רש"י במנחות (לה, ב ד"ה קשירה תמה), שתהא הקשירה נאה, שלא יהיה עוד קשר ברצועה מלבד קשר הראש, שאם כן אינו קשירה יפה. עוד ביאר שם באופן אחר, שתהיה הרצועה תמה ושלימה, ולא קשורה. וכתב הפמ"ג (משב"ז ס"ק ו), שלפירוש א' אין איסור זה נוהג אלא בתוך שיעור היקף הראש והקיבורת, ומה שהוא מחוץ לקשר מותר, ולפירוש ב' נוהג איסור זה אף מחוץ לשיעור זה, וכמו שנתבאר להלן (ס"ק כט).

[משנ"ב ס"ק לו]

כְּתִב בְּתִשְׁבּוּת דְּבִרְשָׁמוּאֵל: אִם נִפְסְקָה הַמְעַבְרָתָא, מְתָר לְתַפְרָה⁽²⁵⁾.

(25) וטעמו, שרק בדבר שבו קושרים את התפילין שייך לומר שתהא הקשירה תמה, דהיינו לפירוש א' ברש"י (שם) שתהא הקשירה נאה, ולפירוש ב' שהדבר הקושר יהיה שלם, מה שאין כן במעברתא, שאין קושרים בה את התפילין, ממילא אין שייכים בה טעמים הנ"ל.

[משנ"ב ס"ק לח]

רוּצָה לומר, שְׁתַּמְתַּח הַרְצוּעָה בְּלֹא קְרִיכוּת⁽²⁶⁾.

(26) כוונתו בלא הכריכות שעל הזרוע, שאינן אלא מנהג, כמבואר בשו"ע לעיל (סי' כו ס"ח), מה שאין כן בכריכות שעל האצבע, שהוא שיעור מדינא דגמרא כמבואר בגמרא (מנחות לה, ב).

[משנ"ב ס"ק צ]

וְהַטַּעַם דְּהַקָּל בְּשֵׁל-רֹאשׁ, עֲנֵן בְּדַבְרֵי-מִשְׁהָה⁽²⁷⁾.

(27) שכתב (אות ד) שברצועות של ראש כל מה שיוצא משיעור ההיקף אינו נצרך לחיזוק התפילין של ראש, שהרי מהודקות הן אף בלא זה, ולפיכך מותר לתפור שם. מה שאין כן ברצועות של יד, שצריך לכוון את כל אורך הרצועה סביב האצבע כדי שתחזיק את הקשר, ולכן צריך שיהיה כל אורך הרצועה בלא קשירה או תפירה.

סימן לד

סֵדֵר הַנְּחִת הַפְּרָשׁוֹת בַּתְּפִלִּין, וְהַמְהַדְרִים אֲשֶׁר לָהֶם ב' זוגות תְּפִלִּין

[משנ"ב ס"ק א]

סֵדֵר הַנְּחִתָּן⁽¹⁾.

(1) **מבוא לסעיף א.** מקור הדין הוא בגמרא במנחות (לד, ב): "תנו רבנן כיצד סדרן, 'קדש לוי' ויהיה כי יביאך מימין, 'שמע' ויהיה אם שמוע' משמאל. והתניא איפכא, אמר אביי לא קשיא, כאן מימינו של קורא כאן מימינו של מניח, והקורא קורא כסדרן", ע"כ.

בביאור דברי הגמרא נחלקו רש"י ור"ת:

א. דעת רש"י, שנותנן מצד שמאלו של המניח, כסדר כתיבתן בתורה: 'קדש' ויהיה כי יביאך 'שמע' ויהיה אם שמוע. נמצא שהעומד ממול המניח קוראן כסדר שכתובות בתורה. [והראשונים קראוהו 'היות כסדרן' דהיינו ויהיה כי יביאך 'שמע' ואחר כך ויהיה אם שמוע].

ב. דעת ר"ת (הובאה בתוס' שם ד"ה והקורא), שמניח את הפרשיות משמאל המניח באופן זה: 'קדש' ויהיה כי יביאך ויהיה אם שמוע 'שמע'. [ונקרא 'היות באמצע', דהיינו ויהיה כי יביאך ויהיה אם שמוע' באמצע]. ולדבריו, אף על פי שאין הפרשיות מונחות כסדר שכתובות בתורה, מ"מ הסופר צריך לכותבן כסדרן. דהיינו 'קדש' ויהיה כי יביאך, ומניח חלק וכותב פרשת 'שמע', ואחרי כן משלים וכותב את פרשת ויהיה אם שמוע'.

מלבד שיטות אלו ישנן שתי שיטות שלא הובאו בשו"ע בענין סדר הנחת הפרשיות.

א. דעת השימושא רבא (כפי שמובאת בשו"ת הרמ"ע סי' קז), שסדר הפרשיות כרש"י, אלא שמסדרן מימין המניח, דהיינו 'קדש' ויהיה כי יביאך 'שמע' ויהיה אם שמוע'.

ב. דעת הראב"ד (פ"ג מהל' תפילין ה"ה), שסדר הפרשיות כר"ת, אלא שמסדרן מימין המניח, דהיינו 'קדש' ויהיה כי יביאך ויהיה אם שמוע' 'שמע'. ומבואר בגמרא (שם), שאם לא נתן את הפרשיות כסדרן, התפילין פסולות. ואם כן תפילין דרש"י פסולות לדעת ר"ת, וכן להיפך.

[משנ"ב ס"ק שם]

דַּע, דְּלְכָלֵי עֲלָמָא אִם הִתְחִילָא אִינְהּ פְּרָשָׁה, שְׁנַתְנָה שְׁלֹא בְּבִיתָהּ הַמְיָקֵד לָהּ, פְּסוּלִין⁽²⁾.

(2) ופסול זה כתב בשו"ת הרדב"ז (ח"ג סי' תעח) שהוא מן התורה. ובביה"ל להלן (סי' ד"ה יניח) כתב, שכך מקובל בעל פה, והיינו שהוא הלכה למשה מסיני.

[ביה"ל ד"ה סדר הנחתן]

וגם להסמ"ק⁽³⁾.

(3) הסובר שבתפילין של יד לא נחלקו רש"י ור"ת, ואם שינה את הסדר כשר.

הלכות תפלין סימן לג לר

נח באר הגולה

(כה) ליש מתיירים (ו) לתפר (ז) מצד פנים, ל'וש אומרים מה שפקיף ממנה הראש, ובש"ל יד כדי שתפקיף הזרוע לקשר התפלה עם הזרוע וכדי שתמתח עד (ח) אצבע אמצעית ויכרך ממנה על אותו אצבע שלש כריכות ויקשר, אין להם תקנה לא בקשינה ולא בתפירה, וכל יתרון הארך שהוא בשביל שכורף הרצועה כמה פעמים סביב הזרוע ובש"ל ראש מה שתלוי ממנה, * אין התפירה והקשינה פוסלים בה. * ובשעת הדחק יש לסמך על (ט) ותבטל ממצות תפלין:

לד סדר הנחת הפרשיות בתפלין, והמהדרים אשר להם ב' זוגות תפלין, וכו' ד' סעיפים:

א (א) **סדר הנחתן בכתיב, לרשי"י והרמב"ם קדוש משמאל (ב) המניח בבית החיצון, ואתריו

זמקאל, ורמנו ינה ורמכ"ו ורמכ"א בתשובות הפוסט לרמב"ם סימן ילד:

באר היטב

התנה דאסור לתפר, ע"ש בארף: (ט) **יתבטל**, ולא יכרך, דברכות אין מעבכות, ט"ו, ועין בתשו' שבת-יעקב ח"א סימן א, וע"ל סימן ט ס"ק ו משי"ו וכתב בספר אליה רבה דרוקא מה שפקיף הראש והזרוע, אכל מה שתולה ממנו מתר בדיעבד בתפירה אף שלא בשעת הדחק, ומ"ש ב"י דמהרמב"ם משמע דאסור, לא משמע הכי בכסף-משנה, וכן פסק בספר זרזון לר"י מהלן:

(ב) **המניח**, ובאטר אזלינן בטר ימין ושמאל דעלמא, מ"א:

באור הלכה

מהר"ם מרוטנבורג אחרונים בסימן ד השיג עליו, דעקר קפידא על השעור, שתשאר גל-כף כדי לתמת ולכרך, ואף דלאחר הכריכה סביב הזרוע נשאר הקשינה למעלה מהאצבע לא תישנו: אף זאת נסתפק, דלא יהיה הקשינה על האצבע ונפא כיון שגם שם שרף קשינה, עין שם באריכות. ומכל מקום נראה לעניות דעתי, לכתחלה טוב שיתפר אותו המקום בגידיו, ומצד פנים שלא יהיה מנכר, כי אפלו אם נחש לחמת המחצית-השקלה דזה מקרי חוץ השעור, מכל מקום נראה פשוט שקודאי נוכל לסמך בזה על רבנו חם ורש"רי ראשונים דמקלין בתפירה. ודע דמה שאינה אנשים מחברין הרצועה מנה ובה בלא תפירה, זה לא עדיף מקשר ואפשר דגריעא ממנה: * אין התפירה והקשינה וכו'. ומכל מקום יש נפקא ממנה בין השלי"ד לשל-ראש, דבשל-ראש אם ישאר כף ולא יתברנה לה הרצועה שנפסקה, לא בקשינה ולא בתפירה, בודאי אסור לו לכרך על התפלין ולא נוכל להכשיר כמה שנשאר ורדומין דהניגו הרצועה השניה, וכמו בצניעות לעיל בסימן יב, דהרי מסקינן במנחות לה ע"ב דברצועות פסול גרדומין ומכל מקום מחזיב להניח התפלין אם נאבד הרצועה ואין לו שום עצה, דשמא הלכה כהשיטות שסוברים דהאי י"כמה שעוריהו"י אשלי"ד קאי, עין בבית-יוסף לעיל בסימן כו. אף באמת בזה יש לו עצה אחרת, דיכול להחיר הקשר ולמשך הרצועה לשני הצדדים, ויכול בשעת הדחק לצאת בזה אם ישאר שני טפחים לכאן ולכאן, עין שם בסימן לו במשנה בירורה. ומכל מקום נפקא-מנה מכל זה לענין אם נפסקו שני הרצועות משני הצדדים ולא נשאר כי אם מה שפקיף הראש, ובשל-ראש אפלו אם לא יחבר כלל מתר לכרך על התפלין, וכדלעיל בסימן כו סעיף ח, ולפי זה בודאי מהני תפירה אפלו בחוטים ומצד חוץ או קשר: אף כל זה אם לא היה עושה הוי כריכות, ולדידן דמנהגנו לעשות כריכות, כבר כתבנו ששוב שיתפרנו בגידיו ומצד פנים כדי לצאת בזה חשש של המחצית-השקלה:

* **סדר הנחתן**, עין בפשוט בירורה. ופשוט דאפלו בשלי"ד, גזון היבא שאין לו תפלין של יד ויש לו שני תפלין של ראש, דמבאר לעיל דטולה עור על אחד מהם, דרוקא אם נמחין שם כסדר, כמבאר בבית-יוסף [עין בפ"ח שמתוכו מתבאר דבני הבית-יוסף] שהסכים דהאי דינא דאם החליף פרשיותיהם פסולין קאי נמי אשלי"ד. ולכאורה הוא הדין דאם כתב על ארבע קלפים ונתנן בבית אחד דיוצא בזה אפלו אם לא דבקו, כמבאר בסימן לב סעיף מז בבית יוסף, שצריך לזהר נמי שיהיו נמחין דרוקא כסדר, קדש שמאל וכו', או אפשר דהבא לא מנכר גל-כף חלופן כמו בקלף אחד בשלי"ד שפוחת והיה אחר שמע: וגם להסמ"ק² י"ל ספק זה, דאפשר דאף הסמ"ק יודה בזה שהוא פסול כיון שהם ד' קלפים, או אפשר דלהסמ"ק לא נאמר כלל דיון קביעות מקום להפרשיות

ברצועות דהלי"מ שיהיו שורות הוי זה כמו טוהה דצניעות דפסול בנקרי, ונ"ל דאם חזר וישאל והשחירם לשמן כשר, מ"א: (י) **לתפר**, דרוקא בגידיו ורוקא לתפר לצד פנים, אכל לקשר או לתפר לצד חוץ פסול. ואם נפסקה המעברתא כפשוטה בלא כריכות, וט"ו מחמיר לכתחלה אפלו נפסקה הרצועה לאחר שנקשר ממנה סביב הראש רק מה שתלויה לפניו עד הטבור ברצועה ימין ובשמאל עד

משנה בירורה

דאם חזר וישאל והשחירן לשמן כשר, והביא ראיה לזה, והפרי"ד מגדים ורש"רי אחרונים השיגו על ראיתו ונשארו בדין זה בצריך עיון, ונמן הפרי"מגדים לזה עצה אחרת, שישחיר בצד השני של הרצועות לשמן, דאף שהשחירו משני צדדים כשר כמבאר בסעיף ג, ויהפך הצד שהשחירו לשמן למעלה; וכל זה הוא אם אין לו רצועות אחרות, וכמו שבארנו בבאור הלכה: ה (כה) **יש מתיירים**, אפלו בתוך השעור שמקיף הראש והקבכת: (כו) **לתפר**, דרוקא תפירה, (כג) אכל קשינה בתוך שעור הנ"ל לכלי עלמא פסול מן התורה, דכתיב "ויקשרתם", ודרשו חז"ל: קשר תם, דהניגו הרצועה שקושר בה התפלין תהא תמה ושלמה ולא קשוניה²⁴. גם התפירה הוא (כד) דרוקא בגידיו ולא בחוטיין. כתב בתשובת דבר-שמואל: אם נפסקה המעברתא, מתר לתפרנה²⁵:

(כז) **מצד פנים**, כדי שלא יהיה מנכר מבחוץ כלל, וכל-שכן אם מקום התפירה כנוס לתוך המעברתא דשרי לרעה זו: (כח) **אצבע**, רוצה לומר, שתמתח הרצועה בלא כריכות²⁶, דזהו שעור ארך הרצועה של יד, ונכ"ל בסימן כו סעיף ח. והטעם דהקל בשל-ראש, עין בדרב"י משה²⁷: (כט) **המתיירים**, הניגו דמתר אפלו לתפר בגידים בתוך השעור שמקיף הראש והקבכת, (כס) וחזין לשעור הזה מתר אפלו לקשר וכל-שכן לתפר בחוטים; אכל בכל זה (כו) אין יכול לכרך עליהם, כי (כז) מעקר הדין צריך להחמיר בהשאר-אומרים, דספק תורה לחמרא, אף כדי שלא יבטל לגמרי את המצוה יניחם עד שימצא אחרים. ועין ב"טו שפוסק דגם ברצועה של ראש אין יכול לכרך עליה עד שיהיה הרצועה של ימין עד הטבור ושמאל עד התנה שלמה בלי קשינה ותפירה. אכל בספר אליה רבה הכריע להלכה, דבין בשל-ראש ובין בשלי"ד, לבד מה שיש בתוך השעור שמקיף הראש והקבכת יכול לתפרו אף שלא בשעת הדחק ולכרך עליהם, (כס) אף שיהיה לתפר מצד פנים שלא יהיה מנכר התפירות מבחוץ, דאם הוא מנכר לא עדיף מקשר, וגם (כט) שיהיה בגידיו, אכל בחוטיין או קשינה אסור אפלו בשל-ראש, וכן פסק בספר ישועות-יעקב וברד"ב החיים. ומכל מקום אם יכול להשיג רצועה שלמה, בודאי נכון להחמיר לכתחלה כה"טו,

כי כמה מאחרוני זמננו העתיקו דבריו להלכה, אף במקום הדחק בודאי יכול לסמך על כל הגאונים הנ"ל ולכרך, ובפרט אם נשאר בהשל-ראש שני טפחים תלויים לבד מה שמקיף הראש, בודאי יש לסמך להקל דמהני תפירה. ועין לעיל בסימן כו במשנה בירורה סעיף-קטן מד. אם נפסקה הרצועה ברחבה ולא נשאר כשעור שעורה, הניח הפרי"מגדים בצריך עיון אי נשאי לתפר, ועין לעיל בסימן כו סעיף-קטן מב מה שכתבנו שם: **א (א) סדר הנחתן**, דע, דלכלי עלמא (ב) אם החליף אינה פרשה, שנתנה שלא בביתה המתחד לה, פסוליות²⁸ אף דיש ד' פרשיות בדי בתים, וכל-שכן אם נתן שתי פרשיות (ג) בבית אחד: (ב) **המניח**, ואפלו (ג) אם המניח

שער הציזון

(כג) מגן-אברהם: (כד) מגן-אברהם והג"א ושאר הרבה אחרונים, דלא כהאליה רבה. (כה) פן מצדו הפרי"מגדים לשיטה זו וכן כתב הפאמר-מרדכי: (כו) ט"ו: (כז) פרי"מגדים: (כח) רבנו יצחק: (כט) פן איתא ברבנו יצחק בשם רבותיו שהחזיק האליה רבה שיטתו לדינא, וכן כתב בישועות-יעקב, וברד"ב החיים סתם בזה: (ב) מנחות לה: (ג) פרי"מגדים בסימן מב סעיף-קטן ב: (ג) מגן-אברהם:

הלכות תפלין סימן לד

'פי יבאך' בבית שני, ו'שמע' בבית השלישי, ו'היה אם שמע' בבית הרביעי שהוא בית החיצון לימינו. (ב) (ג) יורבנו תם, בבית השלישי ו'היה אם שמע' ובבית הרביעי שהוא החיצון 'שמע'. ומנהג העולם (ד) כרש"י והרמב"ם: ב ירא שמים יצא ידי שניהם ויצעשה שתי זוגות תפלין (ה) ונגיח (א) [2] (1) שניהם, *ויכון בהנחתם: (ו) באותם שהם אלבא דהלכתא אני יוצא ידי חובתי והשאר הם

ב תוספת שם ופרש
ר"ח ורננו ס"א
ג כרמ"ה ומק"מ וספר
התורה

שערי תשובה

[2] שניהם. עב"ט. ועין במצות שמורים שדעתו לברך על תפלין דר"ת, וליחא וע"ד שכתב הרמ"א ז"ל שאין לברך על ש"ר שקנשתם חמורה וק"ו בשל ר"ת, עין באגרת הרמ"א ס"ו ה ועין לעיל סימן כה בבית"ט ס"ק יא כשם דרבינו"ט וכ"כ בכורשו"ר. ועין בכורשו"ר דף קיח שאעפ"י שאין מקריים על של ר"ת מ"מ אין להפסיק בין שתי' לתפלין ש"ר ע"ש. ועין בפנים מאירות ח"א סימן סו שהפניח תפלין של ר"ת בלא ברךה וקורא בקם ק"ש רשאי להפסיק באמצע הפרק מפני הקבור, וכ"מ לא ידע, כי"כ בר"י. ונראה לקנות סימן ל"ח שאין להניח תפלין דר"ת ועין לקמן סימן סו. ונראה דלכתחלה אין להפסיק בשתה ג"כ ועין סימן סה. והנהגה ללבש תפלין של ר"ת במנחה, שךך נהג האר"י קדם שעשה תפלין של שמושא רבא וכן נהג מהר"ח, ואף שלפי' סוד התכרים [וכו']. בין שהם עשו כן בודאי כדבריהם וכן הוא, ואנחנו לא נדע, כי"כ בר"י. ועין לקמן סימן ל"ח שאין להניח תפלין דר"ת בימי אבול, וכ"מ במנחה שכתב בבאה"ט סימן תנהג שהפניח דר"ת ימים במנחה גס"ן. ועין שם בסו"ת הנכ"ח בשם תשובת הרמ"ע ומ"ש ע"ז ע"ש, ומ"ש בשם השב"ת יצאק ש"ר נכתב ע"פ דעת רש"י יש להניח ש"ר תחלה, עין שם שמבאר שךךך עקב התבטלות של ש"ר כח"מ בבג"ח ס"ח כו ושל"י דר"ת ימים בלא ברךה, ואם של"י יד הוא לדעת רש"י מקורן עליו להניח לבר ועל ש"ר שהוא של ר"ת לא יברך כלל:

באר היטב

(3) ולר"ת. ומ"מ צריך לכתבן כסדרן כמ"ש סימן לב ס"א, לכן צריך שיניח חלק פרשת ויהי אם שמע ויכתב פרשת שמע בקצה הקלף ואח"כ יכתב פרשת ויהי אם שמע באמצע. מ"א. וע"ל סימן לב ס"ק גג מש"ש: (4) שניהם. והנהגה כן להניח ב' זוגות ביחד גיח של רש"י למטה ושל ר"ת למעלה, וז"ו וכ"כ האר"י ז"ל ש"כניס תחלה של רש"י ויצמידם לצד הכתף ואחריהם של ר"ת לצד היד ושניהם על הקברת, ונגיח בראשו של רש"י למטה ושל ר"ת יותר למעלה ושניהם במקום הראוי לתפלין, והרצועות דר"ת יהיו תחת רצועות דרש"י מכסה בה שלא יתגלו רק רצועות דרש"י. ותפלין דר"ת יהיו קטנים מתפלין דרש"י. עין ספר הפננות תפלין פרק י"ב [ועין בספר אליה רבה שדחה דברי ט"ו וראיתו]. מי שפניח תפלין של יד של דעת ר"ת ותפלין של ראש כדעת רש"י והרמב"ם אם יוצא י"ח, פסק שבות יעקב ח"א סימן ב דאינו יוצא אלבא דכלי עלמא, אבל בשעת הדחק מותר להניחם כן, דהא בשעת הדחק יוצא אם מגיח אחת לבר, ומ"מ לא יברך רק על אותו שנכתבה ע"פ מנהגו כדעת רש"י והרמב"ם; ואם של"ראש נכתבה ע"פ דעת

באור הלכה

בשל"י כיון דאפשר לכתבן בקלף אחד, וצריך עיון: * ויכון בהנחתם באותם שהם וכו'. עין במגן אברהם שכתב בדוקא בזה, אבל בשני זוגי תפלין כשרים עובר על כל תוס'ף, ומה שאמרו בסנהדרין פט דאם עשה עוד בית אחד והניחו גבי הד' בתים האי לחודה קאי, הינו בשכתב פרשה אחרת דלא שכי' קלל לתפלין. ועין בפרי"מדים שבאר בלאו דוקא פרשה אחרת, והוא הדין אם כתב פרשה אחת מד' פרשיות והניחה בבית שהוא, גס"פ אמרין האי לחודה קאי והאי לחודה קאי נהג"ה הנה אף דלקאור' בודאי הדין עמו שפרי' הד' פרשיות מעקבין זה את זה, ואס"פן כל זמן דלא כתב כל הד' ועין תפלין פסולין הם ולא שכי' קלל לאלו הפשרין, וכן משמע בבאור הגר"א: מקל מקום קשה לי מאד על דברי הפרי"מדים שפרש כן את דברי המגן אברהם, דהרי המגן אברהם הביא סיוע לזכרוי מדברי הבית"יוסף בשם המגיד"משנה, והוא לקמן בסיון טרנא, ומובח שם בהקד"א מדברי המגיד"משנה דאם נטל מין אחד לבר הד' מינין אמרין האי לחודה קאי ובאי לחודה קאי, ואם נטל לבר הד' מינין עוד וילב אחד או אחרוג אחד עבר על כל תוס'ף, ומקשה שם ל' לשיני זוגי תפלין דעובר על כל תוס'ף ע"ש, והלא שם בס"פ קומא לן דארבע מינין שבלולב מעקבין זה את זה כמו ד' פרשיות שכתפלין. ואף על"פ"יכן לא הצריך המגיד"משנה לענין כל תוס'ף שישל כל הד' מינין פסולין, אלא על"פ"רתך דסובר דכיון דמיון ההוא הוא מהמעין הקשרים לצאת בזה יד' המענה, אית בזה משום כל תוס'ף, אס"פן הכי נמי כענינו, ואס"פן יראה דמה שכתב במגן אברהם "פרשה אחרת" הוא בדוקא: ומה שהקשה הפרי"מדים על זה, עין במחצית"השקל ששיב זה. אמנם כדרי מחצית"השקל גס"פן קשה מאד לתפלין אלו לדריה דפרשה אחת מחד', בתים עובר על כל תוס'ף, וקשה מאי שנא תפלין אלו הפסולין מפרשה אחת שבבית חמישי שבהם גס"פן כחובי כן פרשיות דכשרים לכלי עלמא? ואפשר משום דיש לחלק דעל הקציעה הזו מנח כבר שם פסול דהחלף פרשיותיה בחובה, מה שאין כן שם בלא נגמר ציון הפרשיות שלה, עד כאן. ועין שם במשנה ובמגן אברהם דמוכח דאף אם מכון להוסיף על התורה בנה א"ע על"פ"יכן לא עבר על כל תוס'ף, ואס"פן לכוונה קשה למה הוצרך הטור"ש לשלוח עירוף שכתבן בהנחתם שיהיו תפלין ששנים כרצועה בעלמא, בלא הכי כיון שתפלין פסולים הם לא שך בזה כל תוס'ף (אחר"כ מצאתי במחצית"השקל שהקשה קצתא זו). והנראה לי בזה, דעצה זו אינה כרי' שעל"ידיה לא יתנה עליו תלאו דכל תוס'ף, רק דהלא ידוע שהרא"ש סובר דמצות צריכות כנהג, וכמו שהביא הטור בשמו בסיון ס', והוא הצריך הטור בשמו שניחם שניהם ויבדקם בבת אחת, וכמו שפרש המגן אברהם בסעף"קטן ד, ואס"פן איך יעשה בהפנה הצריכה להמצוה אם לא יכון לקלל בודאי לא יצא ידי המצוה, ואם יכון שתמא בההדיוק הנה שהוא רוצה בזה לקיים מצות תפלין, גס"פן לא יצא ידי חובתו בהפנה פוסקים, כיון שאחד מהם אינו תפלין כלל ונהרי זה דומה למקדש שתי נשים כאחת והיתה אחת שפחה או נכריה שאינה ראויה לקדושין, דהרמב"ם ובעל הלכות סוכרין דאף הראויה אינה מקדשת, עין באבן עזר בסיון מא בבית"יוסף ובשלוחן עירוף סעף ד ובחלקת"מחוקק שם סעף"קטן ד זה, וגם הרא"ש מסתפק בזה, כמבאר בבית"יוסף שם; וגם הכא הלא כירא שמים קאזירין דרוצה לצאת ידי כל הדעות; ואם ירוצה לברך ליוג אחד ויאמר שבלו רוצה לקיים ובאלו אינו רוצה, אינו יודע איזה הקשרים שיקבר לקיים כהם

משנה ברורה

הוא אשר אזלינן בתר זמין ושמאל דעלמא: (א) וירבנו תם. כתבו הפוסקים, דגם רבנו תם (7) מודה דבעינן כתיבתן כסדר שהם כתיובין בתורה, שהוא קדש, והנה כי יבאך, שמע, ויהי אם שמע, אלא דפליגי ארש"י לענין הנחתן בפנים. ועל"פן הרוצה לכתב תפלין לדעת רבנו תם, יכתב בשל"י דשהם בקלף אחד קדש והנה כי יבאך, ונגיח חלק והנה אם שמע, ויכתב שמע ואחר"כך יכתב והנה אם שמע; ובשל"י ראש יכתבם בארבע קלפים כסדר ממש, ויסדרם בפנים: קדש, והנה כי, והנה אם, שמע. ולענין דיני פתוחות וסתומות בהתפלין איך להתנהג לדעתו, כבר בארנו לעיל בענין השם בסיון לב, עין שם: (ד) כרש"י והרמב"ם. וכתב בבית"יוסף ושאר אחרונים דכן עקר, וכן הספיק הגר"א בבאור"ו: ב (ה) ונגיח וכו'. והנהגה (ו) פן להניח שני זוגות תפלין, גיח של רש"י למטה לצד הפנים ושל רבנו תם למעלה, וכן כתב האר"י ז"ל, ש"כניס תחלה של רש"י ויצמידם לצד הכתף, ואחריהם של רבנו תם לצד היד, ושניהם על הקברת, ונגיח בראשו של רש"י למטה ושל רבנו תם יותר למעלה, ושניהם במקום הראוי לתפלין, והרצועות דרבנו תם יהיה מכסה תחת רצועות דרש"י, שלא יתגלו רק רצועות דרש"י, ותפלין דרבנו תם יהיו קטנים מתפלין דרש"י, עין ספר הפננות, תפלין, פרק י"ב. מי שפניח תפלין של יד של דעת רבנו תם ותפלין של ראש כדעת רש"י והרמב"ם אם יוצא ידי חובתו, פסק שבות יעקב חלק א סימן ב דאינו יוצא אלבא דכלי עלמא, אבל בשעת הדחק מותר להניחם כן, דהא בשעת הדחק יוצא אם מגיח אחת לבר; ומקל מקום לא יברך רק על אותו שנכתבה על"פי מנהגו כדעת רש"י והרמב"ם; ואם של"ראש נכתבה תחלה, עין שם: (ו) שניהם. יחד על היד, ויברך (ו) ויהדקם בבת אחת, והוא הדין בשל"ראש, כדי שתהיה הנחת שתייהם סמוך להברכה: (ז) באותם שהם וכו'. דלא (ז) יוכל לבגן בשתייהם בעת ההדוק שמהדקן יחד לשני תפלין, דהרי אחד מהם אינו תפלין; ויש אומרים עוד, דיש בזה (ח) משום כל תוס'ף על"פ"ל"פנים

שער הציור

(7) בית"יוסף ומגן אברהם: (8) באר היטב: (1) מגן אברהם: (2) עין בבאור הלכה: (3) כפ"ח משמע דהוא בכל תוס'ף מדאורייתא, ולש"ו ולמחצית"השקל על"פ"ל"פנים מדרבנן:

הלכות תפילין סימן לד

ביאורים ומוספים

[משנ"ב ס"ק ד]

וְקָמַב בְּבֵית יוֹסֵף וְשָׁאָר אֲחֵרוֹנִים דְּכָן עֶקֶר, וְכָן הֶסְפִּים הֶגְרָא בְּבֵאוֹר⁴.

6) ובטעם הדבר כתב הט"ז (סוף ס"ק ב), שיש לחוש שמא אין מקום בראש להניח שתי תפילין [שנחלקו בזה בעירובין צה, ב]. ולכן יניח תפילין של רש"י למטה בתחילת צמיחת השיער, ששם מקום הנחת תפילין בודאי [ראה שו"ע לעיל סי' כו ס"ט], ומעליו יניח את של ר"ת.

4) ומטעם זה כתבו האחרונים (הובאו להלן ס"ק יא), שיש להסמך את הברכה להנחת התפילין של רש"י.

[משנ"ב ס"ק ה]

[יניח וכו']⁵.

[משנ"ב שם]

וְהִקְצוּעוֹת דְּרַבְנָנוּ תָּם יִהְיֶה מְכַסֶּה תַּחַת רְצוּעוֹת דְּרַבְנָנוּ⁷.

7) ואין בזה משום חציצה, כמבואר ברמ"א לעיל (סי' כו ס"ד) ובמשנ"ב שם ס"ק טז) שאין להקפיד על החציצה אלא בתפילין עצמן, אבל לא ברצועות. ואף במקום התפילין עצמן, כתב לעיל (שם ס"ק יד) שהרצועה אינה חוצצת, משום שמין במינו אינו חוצץ, אלא שסיים שם שבכהאי גוונא נכון לכתחילה להחמיר בזה.

5) מבואר לסעיף ב. מבואר בגמרא בסנהדרין (פח, ב), שהמוסיף על המצוה ולא חיברו לעיקר, כגון שהוסיף בית חמישי לתפילין אך לא חיברו אל ארבעת הבתים, אינו עובר משום 'בל תוסיף', משום שאנו אומרים 'האי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי', כלומר התוספת נחשבת כדבר נפרד ואינה חלק מן המצוה.

ונחלקו הראשונים בביאור דין זה, ונאמרו בזה שלש שיטות:

א. דעת התוס' שם (ד"ה אי), שמן התורה אינו עובר ב'בל תוסיף' אלא במחבר את התוספת אל העיקר, בין שהוסיף מאותו המין, כגון שהניח שני זוגות תפילין, בין שהוסיף ממין אחר שאינו ראוי למצוה [כגון פרשה אחרת שאינה מארבע פרשיות שבתפילין]. אבל אם לא חיבר את התוספת לעיקר אינו עובר ב'בל תוסיף' מן התורה אלא מדרבנן. וכן היא שיטת הט"ז (ס"ק ב).

[משנ"ב שם]

וְתַפְלִין דְּרַבְנָנוּ תָּם יִהְיוּ קְטָנִים מִתַּפְלִין דְּרַבְנָנוּ⁸.

8) ושיעור הקטנות, כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"ט סי' ט) שאם מניח תפילין של ר"ת יחד עם תפילין של רש"י יש להקטין כשיעור שיונחו בתוך המקום הכשר להנחה, ואם מניח בנפרד, יקטין כלשהו מתפילין של רש"י להיכר ביניהן ואין צריך להקטין הרבה, ובפרט שיש סימני היכר נוספים לחילוק ביניהן.

ב. דעת החינוך (מצוה תנד) והמגיד משנה (פ"ו מהל' לולב ה"ז), שמה שאמרו 'האי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי' הוא דוקא בתרתי לטיבותא, שהוסיף מין אחר שאינו כשר למצוה וגם לא חיברו לעיקר, אבל בחדא לטיבותא, דהיינו שחיברו לעיקר אף על פי שאינו ראוי למצוה, עובר ב'בל תוסיף'. וכמו כן אם הוסיף מין הראוי למצוה אף על פי שלא חיברו לעיקר, עובר ב'בל תוסיף'. ומדרבנן עובר אפילו כשיש תרתי לטיבותא, דהיינו מין אחר ולא חיברו, וכן נקט המשנ"ב להלן (ס"ק ח).

[משנ"ב שם]

וְאִם שְׁלֹרֵאשׁ נִקְתְּבָה עַל־פִּי דְּעַת רַבְנָנוּ יֵשׁ לְהַנִּיחַ שְׁלֹרֵאשׁ תַּחְלָה, וְכִשְׁחֹלֵץ חֹלֵץ שְׁלֵי־דִ תַּחְלָה⁹.

9) ובטעם הדבר כתב שם, שמה שמניחים את של יד תחילה, הוא משום שקודם נאמר וקשרתם לאות על ירך, ורק לאחר מכן יהיו לטוטפות בין עיניך, וכמו כן מה שצריך לחלוץ את של ראש תחילה, הוא משום שנאמר יהיו לטוטפות בין עיניך, דהיינו שכל זמן שהם בין עיניך יהיו שתיים. וכל זה אמור כשיש לו תפילין של יד ותפילין של ראש, אבל כשאין לו אלא תפילה אחת של רש"י, שהוא העיקר, יניחנה תחילה ויחלצנה בסוף.

ג. דעת התוס' בסוכה (לא, ב ד"ה הואיל), שבכל ענין עובר משום 'בל תוסיף', אפילו במוסיף מין פסול ולא חיברו. [ומה שאמרו בגמרא בסנהדרין 'האי לחודיה וכו' דהיינו שאין המצוה נפסלת בכך, ומ"מ עבר ב'בל תוסיף'.

[משנ"ב שם]

יִנִּיחַ שְׁלֵי רַבְנָנוּ לְמַטָּה לְצַד הַפְּנִימִים וְשֵׁל רַבְנָנוּ תָּם לְמַעְלָה⁶.